

FIGYELŐ

Thurzó Lajos emlékezete

Ezek az utcák, ezek a kövek látták a kis pincérgyereket, a kis szabóinast. Látták a ruhában, amelyet még korán elhunyt édesapja varrt legidősebb fiának és látták, amikor már rongyokban lógott le ez a ruha róla és a cipője olyan volt, hogy a suszter nem fogadta el javításra.

Tizenkét éves volt ez a kisfiú, aki azt írja magáról, hogy akkor már megkomolyodott. »Komollyá tettek az elmúlt két esztendő keserű tapasztalatai és a könyvek. A játékról már szó sem lehetett...«

És én most magam előtt látom a későbbi, a felnőtt, a mindig sápadt, a mindig messzenéző Thurzó Lajost. Talán, biztosan, ő is a tizenkét éves önmagát látta maga előtt, a megkomolyodottat, a rongyosat, a tizenkétéves gyereket, akinek már keserű tapasztalatai voltak az életről, s aki nem játszott, nem játszhatott soha...

Rettenetes az élet, ha ellopja a gyerekek játékát. Rettenetes az élet, ha lemossa a gyermek arcáról a mosolyt. Gyilkos, kegyetlen és ostoba az élet, ha a tizenkét éves gyerekek kenyérgondjai vannak. És Thurzó Lajostól az élet ellopta a legszebbet, a soha vissza nem térőt, gyermekkorát. És ronggyá tépte a szívét is. Thurzó Lajos gyermekkorától kezdve a homlokán, a szemében, a szívében vitte a halált.

Az ilyen emberből, ha nincsen benne elég erő: embergyűlölő lesz, csavargó, lumpenproletár. Thurzó Lajosból jó ember lett, olyan, aki szereti az embereket. Thurzó Lajosból szocialista lett és költő. Mert erő volt benne és mert magához emelte e városnak szakszervezete, munkásmozgalma és mert éppen ezért még egyedülvalóságában sem volt soha egyedül: maga mögött és maga mellett érezte a szebbért és jobbért harcoló tömegek testvéri erejét. És a csak négy elemi végzettségű Thurzó Lajosból tanító lett, olyan tanító, aki — amint József Attila mondta —, egész népünket tanította és nem középiskolás fokon...

Nőtt, nőtt a kis inasgyerek — és 1939-ben már a »Híd«-ban jelentek meg írásai, abban a »Híd«-ban, amely maga köré tömörítette Jugoszlávia magyarságának legjobbjaait; önfeláldozó, harcos magyarokat; az új világ, az új élet álmodóit...

Thurzó Lajos nem volt harcos természet. Babits Mihálynak Tóth Árpádról írt nekrológja jut eszünkbe. Tóth Árpádról mondja Babits, hogy

olyan költő volt, aki »maga sem volt egészen ezé az életé; aki mindig egy kicsit vendég és jövevény volt itt: közöttünk való, de nem közülünk való«...

Mert Thurzó Lajos is, akár csak Tóth Árpád: tudta, hogy elmegy. És az ő élete, ahogy Tóth Árpádé is: »nem küzdő, hanem magányos, játékos, szemlélődő élet volt... félig-méddig már kívülről nézte az életet...«

Magam előtt látom kis szobájának ablakában. A kertet nézte, a lila barackvirágokat, a dohányvirágot az ablaka előtt. Hallom a hangját is, ahogy suttogetta: engedj még élni, természet... mennyi szépet írnék még rólad...«

Évek óta mindig búcsúzott. Ezért nem lármásak a versei: még a harci zaj idején sem egészen harciasak. Pedig szerette ezt az életet, ezt a vergődő, kezdő, keserű, de mégis édesen bontakozó életet, ezt a mi olyan sokszor még csak botorkáló gyermek-életünket. És tudott a mából a fényesebb holnapok felé tekinteni — pedig ez a holnap, tudta, csak anynyiban az övé, amennyire a miénk az álom, amennyire a miénk a gyermekünk, az unokánk jövője. Ő tudta, hogy nem éri meg azt a holnapot, amikor minden lesz már:

..... hús is meg a' ma,
Nevető nagy piac vajjal és tejjel,
Legyűri a nincset a munkás hatalma
S állni a bolt előtt többé már nem kell... .

Építünk mégis, bár türelem nélkül,
Szívünk is lassan szép jövőnket tárja.
A gyárunk is épül, mezőnk is szépül:
Előnti holnapunk bőségének árja ...

(Türelmetlenek)

Türelmetlen volt? Hát, hogy is ne volna türelmetlen, aki perceket számol a napok helyett s aki halkuló szíve dobogásával méri a jövőt? Igen, türelmetlen volt. Maroknyi életében még örülni akart minden örömet; élni akart minden életet; látni akart minden gyárat, minden hidat, minden új gépet, minden új embert. Be akart járni minden új utat, ő, az utak vig tarisznyása, a halálraítélt ...

S én az út vig tarisznyása
barátkozok éggel, széllel;
ölelkezek árokparttal,
lóval, nyájjal és tehénnel.

Felnevetek: vak is lássa:
lónak szebb a fejtartósa;
nyájnak selymesebb a gyapja,
új tejű szép, nagy tehénnel
ékeesebb a tanya-pajta ...

Új táj int már országútra:
szabad földdek, gyárkémények.
Ugar hizik volt szegénynek..

Dús csírákat mag magba hajtja,
 megdobban a szíven rajta.
 Égszínből van, minden kékből,
 s hit pattan az ostorvégből . . .

(Országúton)

Talán éppen itt, Zentán, látta az égszín s hogy minden kékből van. Talán éppen akkor látta, amikor szürke felhők borították az eget s amikor beteg szívét jegesre szorította a félelem és a fájdalom. Mi kell hozzá, hogy a költő égszín lásson és kéket lásson? A hit. Az a hit, amely az ostorvégből is pattan, amely a beteg szívet is melegíti, amely a szürkeség mögött is meglátja a szívárványszépet. Thurzó Lajosnak csak a szíve volt beteg — sokaknak közülünk sokkal betegebb a hite . . .

És ő azt is tudta, hogy:

Száguldó, nagy harci éneket
 illene harsonni most,
 megfújni friss tüdővel érces hangú
 tavasz-trombitákat.
 De nálunk béke lena be rétet, harma'ost
 s csak csendesesen ölelni tudom a kis fehér harangú
 lázban kifesző kerti fákat.

Csak hal'gatni lehet ilyenkor
 földdel összenöve
 mezők felett és hegyek alján
 s tartani a lelkem karján
 a napnak, a szélnek:
 márciust,
 szerelmes, szép gyermekét az évnek.

ki a fák pörsenéses hegyéből
 új életünk hajnalát látja pirosan kibújni
 s a szíve táját a hűvös széllet
 szeretné fújni . . .
 mert olyan forró az és repdeső,
 csintalan is már,
 mint az égi azúrban elvesző,
 il'ánó kismadár.

Holnap már gólyát intek meg kalappal
 s kiülök pirosan egy zengő, hintás ágra,
 hogy ráköszöntsek a szívemmel, meg a tavasszal
 a feltáruuló dolgos, új világra . . .

(Rügyfakadás)

A tavasz vitte el, az évnek szép, szerelmes gyermeke . . .

* * *

Thurzó Lajos a mi első halottunk — de sokkal több ennél: ő az, akinek rövid életével felmérhetjük, hogy mit adott nekünk a felszabadulás; mit

adott azoknak, akik az élet pereméről jöttek, de már látó szemekkel, nem idegenként, nem bizalmatlan és bizonytalan idegenként...

Lám, a kis szabóinas, a könyvek szerelmese, aki elől a régi »úri élet« lakatra zárt minden ajtót, aki számára nem volt se hová, se merre... már az első hónapokban eljutott a város közepébe, alkotó munkahelyekre, és onnan is túl, könyvek közé, a betű birodalmába és körülbástyázhatta magát kedvenc könyveivel és olvashatott és tanulhatott — én tudom, aki életének utolsó négy esztendejében egy házban laktam vele, hogy mennyit olvasott, mennyit tanult, amíg aztán, kezdetben bátortalan szóval, maga is tanítani kezdett... Igen, ezt a felszabadítás, a felszabadulás hozta Thurzó Lajosnak és másnak is, mindenkinek, aki egy gyermek kezdő, botorkáló lépéseitől nem azt várja, hogy versenytutókkal mérje össze az erejét, aki tudja, hogy a »paradicsom« nem úgy lesz, hogy valaki ki mondja a bűvös szót, hogy: legyen — hanem úgy lesz, hogy valamenynyien megfogjuk a munka boldogabb végét és olyan lesz, amilyennek magunk építjük!

Ezt tudta Thurzó Lajos és ezért tudott örülni az első traktornak, és ezért tudta meglátni a legelső mögött a százat, az ezret, a tízezret, ami nincsen még, de lesz! És ezért tudta, hogy

... friss szabadság-szelek
járnak.
O, látni, érezni napban, rögben, felhőben
új színét,
új szívét
a bácskai
tájnak...

(Bácskai táj)

Pedig az a táj még olyan volt, mint tegnap. Olyan volt az a nap is, a rög is, a felhő is. Igen, de a szíve más a bácskai tájnak. Az előbb azt mondtuk, hogy hit kell ahhoz, hogy a költő, az ember égszint lásson és kéket lásson. A hithez — szív kell. Egészséges szív. Thurzó Lajos beteg szíve ilyen egészséges szív volt.

Mivel mérjük egy költő nagyságát? Én azt mondanám, hogy azzal: mennyire ember, mennyire közösségi ember. Mert az a költő, aki »nem tud mást, mint eldalolni saját fájdalmait, és örömeit« az nem közösségi ember, az önző ember, az végső fokon: nem ember és nem költő. Thurzó Lajos ember volt. Thurzó Lajos örömei: az ember örömei és bánatai: az ember bánatai voltak. Nincsen egyetlen sora sem, amely ne emberi szeretetét sugározná szerte, akkor is, ha tájról, ha gyárról, ha traktorról, ha tervről, ha új vetésről dalol.

Az embert szereti akkor is, ha haragszik, ha gyűlöl:

Pokolba küldték volna mindent,
mikor az igazság ökle lecsapott
rájuk. Keserű könnyeket hullattak
földért, henye életmódért
és sok hazugságrigétől forrt, habzott
a szájuk.

Hiába volt megejtő szó, gyalázat, átok,
azé lett a föld, ki világot hordott
tenyerén;
kasza, kapa feszült a vállán,
bőrét eső verte, cserzette szél;
ki életem vetett egykor és nyomort aratott mások
mezején.

(Az új kenyér dicsérete)

Íme: tud haragudni, de csak a henyékre, csak azokra, akinek hazugság-igétől forr a szájuk és csak azért haragszik, mert ezek gyűlölik a többi, a sokat, a milliókat, akik pedig csak nyomort arattak mások mezején, és mert ezeket a nyomor-aratókat mindenekfelett szereti. És ez az igazi szeretet. Ez a költő igazi szerelmes szeretete és nem az, ha a maga forró éjszakáit, a maga gyönyöreit énekeli.

És mennyire szerette szülővárosát, amelynek öreg lábainál a Tiszát ölelte valamikor és itta vizén a szőke fényeket... Mennyire szerette ezt a várost, amely pedig oly keveset adott a gyermeknek s csak a könnyekből adott sokat. Mennyire szerette ezt a várost és a »drága Tiszát«... Talán azért, mert e város régi köveit lyukas cipőben, rongyos ruhában taposta? Nem, nem azért szerette. Azért szerette, mert a

szunyadó Tisza-tájon mégis
új idők, szebb hónapok fénye világít...

(A Tiszánál)

Ezt szerette, az új időket, a szebb hónapok reményét, azt a fényt, amelyet a költő szeme előbb lát meg a többinél.

* * *

A költő, akinek sohasem volt gyermekora, élete utolsó hónapjaiban jóformán csak gyermekverseket írt: puha, csendes, muzsikáló rigmusokat.

Könnyű kielemezni: a csillogó gyermekszemekben is az égszín jövőt látta és a derús gyermekkacagásban »cseppig kicsurgathatta bú-baját szívének«. Játékot adott legkisebbjeinknek, talán éppen azért, mert neki nem volt játéka soha...

Én nem tudom, de azt hiszem ez is költészet: az első testére szabott ruhát, neki a szabónak, az új Jugoszlávia adta...

* * *

Hat hónapja halt meg, nagyon fiatalon. Egy marék vadvirágot hagyott itt nekünk, színeset, illatosat, tarkát: a verseit. Költő lett volna akkor is, ha semmit sem ír, mert mind költő az, aki tud a szívével is látni, aki tud a szívével is gondolkodni. Ő tudott.

A helyét majd felméri az utánunk jövők. A mi számunkra, mert bennünk él, nem fog meghalni, amíg élünk és emlékezünk.

Gál László